УДК 82-94: 93/94

МОДЕЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНИХ КАРТИН У ДОКУМЕНТАЛЬНО-ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА ПРИКЛАДІ ЩОДЕННИКА К.ЧУКОВСЬКОГО)

Пономарьова К.В., асистент

Республіканський вищий навчальний заклад "Кримський гуманітарний університет" (м. Ялта)

Стаття присвячена з'ясуванню ролі щоденникових записів К.Чуковського в моделюванні історичних подій початку XX століття.

Ключові слова: джерелознавчий матеріал, щоденник, документально-художня література.

Пономарёва Е.В. МОДЕЛИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ КАРТИН В ДОКУМЕНТАЛЬНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ДНЕВНИКА К.ЧУКОВСКОГО) / Республиканское высшее учебное заведение "Крымский гуманитарный университет" (г. Ялта), Украина.
Статья посвящена определению роли дневниковых записей К.И.Чуковского в моделировании исторических событий начала XX века.

Ключевые слова: источниковедческий материал, дневник, документально-художественная литература.

Ponomaryova Y.V. THE MODEL-BAZED ANALYSIS OF THE HISTORIC PICTURES IN DOCUMENTARY WORKS OF ART (AFTER THE EXAMPLE OF K. CHUKOVSKIY'S DIARY) / Republican Institute of Higher Education "The Crimean University of Humanities" (Yalta), Ukraine.
The article is devoted to the role detection of K.I.Chukovskiy's diary in the model-bazed analysis of the historic events at the beginning of the XX-th century.

Key-words: source study material, diary, documentary works of art.

На сучасному етапі розвитку світового літературного процесу велика кількість літературознавчих праць характеризується тим, що в них на перший план виходять проблеми, пов'язані з дослідженням творів, в основі яких – документальні свідоцтва, точна "реконструкція" подій, невигадані дійові особи. Іншими словами, сучасне літературознавство багато в чому акцентовано на вивчення фактографічної прози. Така пильна увага до висвітлення в художній літературі реальних історичних подій пояснюється самою потребою часу, прагненням до документального узагальнення та осмислення історичного минулого, природним бажанням людей не тільки знати про які-небудь події, але й на підставі документа осягнути їхні причини та наслідки. Перелом у свідомості людей, що відбувся наприкінці XVIII – початку XIX століть, тенденція до сутнісного пізнання особистості, що проникла в усі сфери людського буття, стають причиною повсюдного розвитку таких форм художньо-документального оповідання як біографії видатних сучасників, автобіографії, нариси, мемуари та спогади письменників. Ці літературні жанри справедливо сприймаються масовим читачем не лише як чергові геніальні витвори своїх творців та визначаються дослідниками як значуща частина словесного мистецтва в цілому, але й є цінним джерелознавчим матеріалом, що часто містить у собі альтернативне, відмінне від загальноприйнятого, бачення історичних процесів, які відбулися в той чи інший час.

Сучасний стан провідних літературознавчих напрямків у розробці проблем документально-художньої літератури свідчить про те, що більшість досліджень орієнтовані на вивчення суто художньої форми цих творів, на співвідношення в такого роду творах об'єктивного та суб'єктивного початків, факту дійсності та вигадки. Подібні міркування з приводу виявлення специфічних рис різних документально-художніх жанрів знаходимо в працях О.Галича, Л.Гінзбург, Г.Мазохи, І.Савкіної, К.Танчин, А.Тартаковського та багатьох інших дослідників.

Що ж стосується проблеми наповнення змістовного шару літературних творів історичними фактами, а також аналізу та осмисленню художньо-документальної літератури в якості реального джерелознавчого матеріалу, слід підкреслити недостатню розробленість питання в наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних літераторів. Рівно, як і при розгляді інших мемуарних жанрів, їхньої ролі в тлумаченні невигаданих, загально-історичних подій, дотепер остаточно не була визначена роль щоденникового оповідання в освітленні цією літературною формою найбільш знаменних історичних процесів. До того ж залишається нечіткою сама природа історичних вкраплень у щоденниковому тексті, співвідношення в них типових, загальноприйнятих поглядів і суб'єктивно забарвленної точки зору автора.

Мета цієї статті полягає у визначенні на прикладі щоденникових записів К.Чуковського значення щоденникового оповідання в моделюванні історичних подій початку XX століття. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення кількох завдань: охарактеризувати щоденниковий жанр як літературну форму, спроможну до альтернативного моделювання історії, виявити суб'єктивне ставлення автора до зображуваних історичних фактів і розкрити найбільш характерні для К.Чуковського способи передачі суб'єктивно-особистісного ставлення до зображуваного.

На сьогодні, не дивлячись на вже достатньо широку "біографію", у теорії літератури найбільш дискусійними залишаються питання, що пов'язані з проблематикою жанра в цілому та жанровим розмаїттям суміжних форм. Неясність, невизначеність в осмисленні самодостатності та автономності жанру випали й на долю щоденникової прози. Сучасна наука не виробила єдиного розуміння щоденника, розглядаючи останній то з точки зору простої фіксації поточних справ та подій, то в якості особливої форми відображення дійсності – его-документу з чітко вираженою авторською суб'єктивністю.

Чим щоденникова проза приваблює сучасних дослідників і читачів? Перш за все, щоденник характеризується відносною регулярністю ведення записів, їхньою необробленістю та спонтанністю. У щоденнику як формі відображення реальності відсутній інтервал між часом написання й часом зафіксованих подій. Автор не знає, яке значення будуть мати ці події в майбутньому, тому у читача з'являється безпосередня можливість простежити пов'язані із зображеними випадками емоції, виявити ставлення автора до того, що відбувається. До цього слід добавити існуючий у всі часи інтерес до самого життя, а, отже, й до тих його етапів, що людині не призначено було прожити. Людині властиво будувати своє життя, виходячи із загальнолюдського досвіду, тому ми неминуче звертаємось до практики попередніх поколінь, позичаючи в них певні форми поведінки, шукаємо відповіді на вічні питання.

У зв'язку з цим щоденнику призначено бути саме тим джерелом, із якого можна отримати необхідний багаж накопичених знань, довідатися про реальний результат тих чи інших історичних подій, простежити їхні причини та подальші наслідки в житті держави і простих людей. Будучи документом особистісного походження, щоденник фіксує особисті враження сучасників, очевидців і учасників суспільних і культурно знакових подій [1], охоплюючи різні сторони дійсності та передаючи тим самим найбільш достовірний виклад історії, висвітлюючи епоху з різних точок зору. Як правило, автор будь-якого щоденника пропонує читачу своє, альтернативне, відмінне від зображуваного в підручниках з історії, уявлення про історичні реалії. Таким чином, щоденниковий жанр справедливо вважається важливим джерелознавчим матеріалом – його використовують для заповнення прогалин в історії, для упорядкування біографій багатьох видатних письменників та політичних діячів, дослідження окремих історико-літературних проблем [2, 16].

Чималий інтерес становлять щоденникові записи К.Чуковського. Унікальність цього щоденника полягає, перш за все, у тому, що письменник вів його практично протягом усього свого життя – перші записи датовані початком 1901 року, тоді як останні були залишені в 1969 році – що складає величезний часовий відрізок XX століття. К.Чуковський як людина, що занотувала більшість свого життя, пролив світло на численні процеси, що відбувалися в цю епоху: у його описах згадуються революції, Велика вітчізняна війна, періоди "відлиги" та "застою". Письменник зобразив існуюче в цей час протиріччя політичних поглядів і настроїв; зумів у стислих, іноді навіть сухих, деталях показати тяжке становище інтелігенції; голод, страждання, розчарування простих, знедолених, приречених на злидарське існування людей. Щоденник К.Чуковського можна сміливо віднести саме до тих джерел, що найбільш повно ілюструють лише об'єктивно властиве, дійсне становище речей без змішання зі суб'єктивно-особистісною оцінкою того, що відбувається. В.Кабанов пише з цього приводу: "Ці записи зненацька відкривають нам похмурі сторінки тих днів. Зненацька тому, що ми звикли до одномірного, однакового висвітлення подій <…> Вони підносились радянською мемуаристикою та історичними працями у вигляді опису героїзму, доблесних перемог, пафосу і таке інше. Негативні ж явища кваліфікувалися як вигадки ворожих елементів. Але достатньо прочитати щоденники <…>, щоб здригнутися від жаху та нісенітниці того, що відбувалося" [3, 179-180].

Ось як зображує К.Чуковський повстання на броненосці "Потьомкін" та паніку, що розпочалась 16 червня 1905 року в Одесі: "Народу в гавань іде тьма. Все до Нового молу. Ні поліцейських, ні солдат, нікого. На кінці молу – саморобна палатка. В ній – труп, довкола трупа натовп, і один матрос <…> напам'ять читає прокламацію, яка лежить на грудях покійного: "Товариші!" Матроса Григорія Колесниченка по-звірячому убив офіцер лише за те, що заявив, що борщ несмачний... Помстіться тиранам. <…> Нехай живе свобода! <…> У натовпі никають юні есде – і звертаються до босяків: товариші, товариші! Головне, на чому вони наполягають: не розходитися, залишатися в гавані до розпорядження тих, що можуть прийти із броненосця" [4, 25]. Тут автор записів ще не дає оцінок тому, що відбувається, та, здається, як і мільйони інших людей, не зовсім розуміє історичне значення події. К.Чуковський просто змальовує те, що побачив своїми очами, зображує картину, очевидцем якої став сам. Далі ситуація в країні стане ще заплутанішою: люди не встигають слідкувати за ходом політичних подій, не знають, кому довіряти та на чий бік пристати. У липні 1917 року К.Чуковський з прикрістю та розчаруванням напише про загальну розгубленість, що панує в державі, та постійну конфронтацію суспільних поглядів: "Лише місяць тому я дивувався, яким чином буржуазія отримає на свій бік війська, і скарбницю, і владу; здавалось, наперекір усім законам історії, Росія після столітнього самодержавства раптом відразу ж стає державою соціалістичною. Але ж ні, історія свого нікому не подарує. Ось, одим помахом руки, вона забрала у передових шматочок крайнього соціалізму владу й дала її поміркованим соціалістам; у соціалістів забере і передасть кадетам – не пізніше, ніж через 3 тижні. Нині це швидко. Прискорили історичний процес" [4, 80].

З остаточним утвердженням радянської влади в країні була встановлена диктатура, особливо розповсюджена на коло освічених, інтелігентних людей. Із насадженням повсюдної цензури письменники у своїх творах все частіше приховують щирі думки та погляди стосовно нової влади. Так чинить і К.Чуковський, однак, на сторінках щоденникових записів автор відкрито висловлює невдоволення та гнів, викликаний такими історичними змінами. Письменник не ставить собі за мету висвітлити яку-небудь окрему грань буття, тому пише про все, що зворушило його душу, викликало певні емоції, стало спонукальною причиною будь-яких дій, послужило, з його точки зору, виправданням тих чи інших вчинків. Тому так багато в щоденнику описів катастрофічно жалюгідного становища, в якому змушені існувати та виживати близькі йому люди. К.Чуковський симпатизує кожному, хто опинився за межею злиднів – достатньо навести лише декілька прикладів, стверджуючих його співчуття.

Мабуть, одна з найяскравіших таких згадок була записана у травні 1919 року: "Ні, це не повинно вмерти для нащадків: діти Лозинського гуляли по Камінностровсьму – раптом із неба на них упав фунт ковбаси. Виявилось, летіли ворони – і впустили, ура! Діти ситі – і тепер ходять Камінностровським з ранку до ночі й дивляться з надією на ворон" [4, 112]. А ось ще один спогад, що передає соціальне становище народу на початку ХХ століття: "Біля нашого провулка – мертвий кінь. Лежить другий тиждень. Хтось вирізав із його крупа фунтів із десять – сподіваюсь, на продаж, а не для себе. Вчора я був у Будинку Літераторів: у всіх одяг пом'ятий, обвислий, видно, що люди сплять не роздягаючись, накриваючись пальтом. Жінки – як пожовані. Ніби їх хтось жував – і виплюнув" [4, 117]. Усього через кілька років письменник зробить нищівний висновок, що викриває неспроможність нової влади: "Все голе й відверте. Ні релігія, ні поезія, ні навіть проста ввічливість не прикрашають місця спалення. Революція забрала звичні обряди і декоруми й не дала своїх" [4, 153].

Таким чином, К.Чуковський на сторінках свого щоденника передає правдиву картину тяжкого соціально-суспільного, політичного та культурного життя радянського соціуму, що склалася на початку ХХ століття. Письменник робить це неупереджено, об'єктивно, якоюсь мірою безсторонньо для завзятих прихильників тоталітаризму. Та, все ж таки, у глибині души К.І.Чуковського існує надія на відродження, краще життя: "Взагалі, я на 4-му десятку відкрив село, вперше побачив російського мужика. І бачу, що в основі правильна життєздатна незламна людина, якій жодні революції не страшні. Головна її сила – доброта" [4, 159].

ЛІТЕРАТУРА

1. Нікулін П. Теорія та методика джерелознавства в вітчизняній історії X – початку XX ст. [Електронний ресурс]: навч. посіб. / П.Ф.Нікулін. – Томськ, 2000. – Режим доступу: "http://www.humanities.edu.ru/db/msg/25621"
2. Єгоров О. Літературний щоденник XIX століття : Історія і теорія жанру: дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01 / Є.О.Георгійович. – М., 2003. – 360 с.
3. Кабанов В. Джерелознавство історії радянського суспільства: навч. посіб. / В.В.Кабанов. – М., 1997. – 191 с.
4. Чуковский К. Дневник. 1901-1969: В 2 т. / К.И.Чуковский. – Ленинград: Советский писатель. – Т. 1. – 1991. – 543 с.

УДК 821.161.2Ман(045)

"ЯРОПОЛК І": НЕВІДОМА ПРОЗА Є.МАНДИЧЕВСЬКОГО

Потіпак Ю.А., ст. викладач

Маріупольський державний університет

У статті аналізується невідома повість Є.Мандичевського "Ярополк І", в якій репрезентується доба Київської Русі до прийняття християнства. У центрі твору – характер одного епічного героя – Ярополка, брата Олега та Володимира. Позиціонуючи міжусобні війни князів Святославовичів, письменник прагнув висловити власні позиції, свій світогляд та свої духовні домінанти.

Ключові слова: повість, жанр, стиль, наратив, наратор.

Потипак Ю.А. "ЯРОПОЛК І": НЕИЗВЕСТНАЯ ПРОЗА Е.МАНДЫЧЕВСКОГО / Мариупольский государственный университет, Украина.